«Nacionalitat històrica»

L'alba d'un país, el naixement d'una identitat

Albert Girona

El País Valencià és més producte de la història que de la geografia. Perquè no hi ha cap frontera natural, cap límit físic, que haja dotat d'una raó de ser autònoma l'espai històric viscut anomenat valencià. Tampoc hem de ser tan agosarats que fem remuntar el nostre pretèrit històric a la nit dels temps i ancorem la nostra data fundacional a la cova del Tossal de la font de Vilafamés, a Bolomor de Tavernes de la Valldigna, a la cova Negra sobre el riu Albaida o a les cavitats de les Malladetes i de Parpalló, on es troben els vestigis dels primers humans del territori valencià actual; ni tampoc als il·lustres precedents ibers, els ilercavons, edetans i contestans, pobladors de les primeres ciutats ací assentades, i posteriorment colonitzades per romans i conquistades més tard pels àrabs.

No. La franja geogràfica llarga i estreta que discorre entre els rius de la Sénia i el Segura, entre l'interior muntanyós i la mar Mediterrània, és un espai amb personalitat definida des del segle XIII, que fou quan –amb la conquesta i la colonització catalanoaragonesa– el País Valencià va començar a adquirir un caire unitari sota l'ordenació legal dels Furs prescrits pel nostre primer rei, Jaume I. La seua voluntat política de construir un regne nou i autònom, amb una llengua i una cultura comunes, precipità l'inici d'una història col·lectiva compartida de llavors ençà: la història fundacional d'un espai polític propi, vertebrat en el marc identitari compartit amb la resta de territoris de la Corona d'Aragó, històricament anomenat Regne de València i ara identificat com a País Valencià.

Des d'aleshores, el nostre país ha sostingut vincles històrics amb la monarquia hispànica dels Reis Catòlics i els Àustria, amb l'Espanya centralista i uniformitzadora dels Borbó i de la revolució liberal i burgesa, basculant sempre entre el país i la nació d'una banda, i la monarquia espanyola i l'Estat de l'altra, entre la fidelitat a la pròpia identitat i l'assimilació a la identitat espanyola.

Dotat d'una especificitat jurídica i política, i emmarcat per unes fronteres definides, primer amb el Xúquer, després a la ratlla de Biar i posteriorment més al sud de Guardamar, el Regne de València fou producte de la conquesta i posterior colonització oberta pel Rei Jaume I, que expressà la seua voluntat de crear un espai polític nou sobre unes terres que no havien tingut mai cap unitat identitària anterior. Érem un poble «ajustadís», com el definiria un segle més tard Francesc Eiximenis, un poble de croada, de frontera, obert al pobla-

Albert Girona és professor d'Història Contemporània a la Universitat de València. És autor, entre altres, de *Guerra i revolució al País Valencià, 1936-1939* (Tres i Quatre, 1986).

ment i al repartiment, una terra de promissió i d'oportunitats per als que venien del nord disposats a conviure amb moros i amb cristians vells per construir un nou país, una nova identitat.

La implantació del feudalisme al País Valencià s'inicià amb la conquesta i amb el procés de senyorització que seguí al repartiment del territori, i al llarg de la baixa edat mitjana s'estengué un nou sistema econòmic i social de naturalesa semblant al que caracteritzava l'Europa cristiana occidental. Els segles XIV i XV emmarcaren també el procés de consolidació institucional del Regne batejat pel rei Jaume I amb l'aplicació i el desenvolupament de les creacions jurídiques i administratives pròpies: poder jurisdiccional i fiscal reial, encomanats al governador i al batlle general, batllies locals, Real Patrimoni i mestre racional, aristocràcia senyorial, clergat i ordes militars, alta i baixa justícia, governs locals municipals, jurats i consells, justícies i mostassafs, Corts, braços, greuges i Diputació del General o Generalitat.

Fruit d'aquesta peculiar organització econòmica i administrativa, el Regne experimentà un desenvolupament autònom dins els Estats de la Corona que contribuí a estimular una certa consciència particular i un progrés material i cultural entre els valencians que vivien al país rural, camperol i senyorial, i els valencians que vivien al país urbà, burgès i ciutadà. De manera especial al Cap i Casal del Regne, la ciutat de València, bolcada al gran comerç mediterrani per la seua condició de privilegiat centre internacional d'operacions mercantils (el Consolat de Mar, el port, la Llotja), i convertida ensems en un focus educatiu i cultural de primer ordre als segles XIV i XV de la mà de l'Estudi General de 1499, de Francesc Eiximenis, Vicent Ferrer, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Roís de Corella, Joanot Martorell, Jaume Roig, Isabel de Villena, Bernat Fenollar, Lambert Palmart, Alfons el Magnànim.

La unió dinàstica dels dos grans regnes peninsulars, el d'Aragó i el de Castella, certificada mitjançant el matrimoni de Ferran II d'Aragó i Isabel de Castella, mostra de la crisi del feudalisme clàssic i de les primeres formes d'Estats que aquest encarnava, expressà a les acaballes del segle XV la voluntat de creació d'una unitat política territorialment més extensa dirigida per la nova monarquia hispànica. La monarquia dels Reis Catòlics, així com la dels seus hereus i successors els Àustria, gràcies a la major autonomia financera aconseguida, aviat començaren a prescindir de les limitacions que els imposava l'ordenament constitucional tradicional i edificaren entre nosaltres l'Estat modern. Des d'aleshores el País Valencià, un menut regne de la confederació catalanoaragonesa, un país de senyors feudals i petites oligarquies comercials, un país de camperols lliures i vassalls senyorials, de moriscs i cristians de natura, sotragat per greus tensions internes, hagué d'acceptar unes línies polítiques que no sempre responien als seus interessos. Un cert sector de les classes dominants s'instal·là confortablement en la nova estructura estatal, de la qual es beneficià; altres sectors socials, però, s'oposaren a una política que no comprenien en nom del vell ordenament i dels privilegis medievals.

La revolta de les Germanies fou la resposta violenta de les classes subalternes urbanes més desfavorides contra la forma d'Estat modern del Rei Catòlic i contra la burgesia comercial, l'oligarquia rendista i

la noblesa aliada amb el monarca. Els fets agermanats de 1519-1522 i les posteriors derrota i repressió ens han deixat la millor iconografia d'un sotmetiment que permeté la consolidació de l'autoritarisme monàrquic entre els valencians. Convertit en un territori perifèric en el conjunt de la monarquia hispànica, el Regne de València mantingué, no obstant, durant quasi dos segles, el seu règim foral autònom, però amb un minvat protagonisme en els esdeveniments polítics peninsulars, mediatitzada la seua autonomia per la monarquia i els seus omnímodes representants al país, els virreis o lloctinents generals, consolidats com a autoritat als territoris no castellans pels reis de la nova casa d'Àustria. Els Furs i les Corts se'n ressentiren i, a poc a poc, s'imposà des de dalt una castellanització política i cultural difícil de sortejar, sobretot amb el triomf de les propostes uniformitzadores, a la primeria del segle XVII, del comte-duc d'Olivares.

En clar contrast amb Catalunya, on l'oposició a la Unió d'Armes d'Olivares inicià un llarg enfrontament amb la monarquia castellana, que culminà amb la revolta de 1640 i la guerra de Catalunya, el País Valencià anà integrant-se cada vegada de manera més efectiva en l'Estat dels Habsburg, sobretot pel suport que l'oligarquia valenciana donà a la política dels Àustria. El mateix que després de la guerra de Successió donaria a l'absolutisme borbònic.

LA DESFETA COL·LECTIVA DE 1707: DE REGNE A PROVÍNCIES

La guerra de Successió, a l'inici del segle XVIII, fou, en efecte, una desfeta col·lectiva. El conflicte, emmarcat en el context de les lluites per la supremacia europea i motivat per la mort sense successors directes dels monarques de la casa d'Àustria, serví de catalitzador de tensions molt diverses larvades des de dècades al País Valencià, tant de caire polític com ideològic, econòmic o social. Per als historiadors romàntics del vuit-cents, per a la Renaixença i per al valencianisme polític i cultural, la guerra popular contra el Borbó i els botiflers per part dels maulets i, sobretot, el seu desenllaç, representen una fita transcendental en la història dels valencians, car afectarà la mateixa supervivència del Regne com a entitat autònoma i diferenciada.

Fou una de les experiències més dramàtiques patides pel País en tota la seua història. El nombre de víctimes, tant en els enfrontaments bèl·lics, com en la repressió posterior, fou elevadíssim. La ciutat de Xàtiva, com és ben sabut, hi oposà gran resistència i, per això, el 24 de març de 1707 fou arrasada i cremada per ordre del duc de Berwick. El monarca Borbó, Felip V, fins i tot gosà canviar-li el nom de Xàtiva pel de San Felipe.

La Nova Planta, decretada al cap d'uns mesos, abolirà els Furs i els privilegis valencians, i reduirà l'antic Regne a unes províncies de la monarquia, governada des de llavors per les lleis i costums de Castella. La subjecció completa del país, avalada per l'ocupació militar, permetrà la construcció d'un nou ordre polític, molt més autoritari i centralitzat.

L'ordenament foral dels regnes d'Aragó i de València, abolit el 29 de juny de 1707 pel «justo derecho de conquista que de ellos han hecho últimamente mis armas», suposarà l'estructuració del territori valencià en «Corregimientos», l'eliminació de l'alt grau d'autonomia política i fiscal de les ins-

titucions locals i territorials valencianes i l'embranzida d'un fèrria castellanització cultural i lingüística, sobretot entre la noblesa i l'església. Començava així el procés de divorci lingüístic entre la ciutat i el camp, entre el Cap i Casal i la resta del país, amb un rerefons clarament social, ja que la castellanització s'imposà entre la burgesia i la noblesa, mentre les classes populars continuaren emprant la llengua del país. Els grans noms de la Il·lustració valenciana, de Mayans i Pérez Baier a Cavanilles, de fet escriviren tota la seua producció en llatí i en castellà, integrats ja clarament dins la cultura espanyola.

Al segle XIX, el triomf de la revolució política i la construcció d'un Estat liberal culminarà un llarg procés també reeixit de transformació capitalista de la societat i de l'economia valenciana. El país agrari tradicional de començament del segle XVIII deixarà pas, a poc a poc, a una agricultura intensiva, orientada cap al mercat, protagonitzada per una activa burgesia agrària. El dinamisme econòmic del país també es manifestà en el desenvolupament de la manufactura i d'una indústria de consum i d'un sector financer autòcton.

La revolució burgesa representà, ensems, la construcció d'un nou model d'Estat: l'Estat liberal, bastit entorn de la sobirania nacional, el parlamentarisme i la divisió de poders, però d'un Estat unitari, «nacional», derivat de l'arquitectura política centralista edificada en el set-cents i ara reforçada, on les elits burgeses valencianes s'integraran a la perfecció. La burgesia valenciana participà en la revolució col·laborant estretament amb la burgesia espanyola. Fins al punt que la història de la revolució burgesa al País Valencià va ser percebuda i construïda pels seus protagonistes valencians en clau d'història nacional espanyola. El marc polític, social, econòmic i territorial era ja decididament espanyol. La distribució provincial del Regne, el centralisme administratiu i el reforçament del poder local de l'Estat, bastiren al llarg del segle XIX l'armadura política adient per a la formació d'un mercat nacional i per a l'aprofundiment de la uniformització lingüística i cultural, i la identitat nacional espanyola.

Reduït l'antic Regne de València a províncies, desvertebrat políticament i amb una llengua comuna esmortida, als valencians del XIX els quedaria únicament el gentilici compartit i una vaga consciència col·lectiva. El País Valencià com a realitat nebulosa, on ser valencians era la forma de dir-se espanyols: la invenció de la identitat regional valenciana, tan notablement reeixida al llarg del segle i especialment en el seu tram final, amb el fracàs de la Renaixença.

LES DIFICULTATS D'UN RETROBAMENT

En aquest context, les possibilitats d'articulació d'un valencianisme polític no deixaven de ser magres. Ben al contrari, el més natural era la difusió i la identificació amb els valors nacionals espanyols, notablement difosos per l'Estat liberal. Tot i amb això, la història del procés de retrobament d'allò que és propi, la història del primer valencianisme polític s'identifica al segle XIX amb la presència ininterrompuda de sentiments d'afirmació valencianista, sovint polítics, bé que no sempre. Les referències explícites al passat foral de l'antic Regne o els testimonis anticentralistes farcits d'un

valencianisme primitiu, tanmateix, no foren en puritat reivindicacions polítiques nacionalistes. Almenys fins el naixement de les primeres organitzacions –minoritàries, certament– identificades com a políticament valencianistes.

De fet, ni el liberalisme, ni el carlisme o el republicanisme democràtic, produïren al País Valencià al segle XIX un moviment polític organitzat que reivindicara la nostra personalitat cultural, lingüística o política, com ocorre en els orígens del nacionalisme basc o català, on són perceptibles connotacions regionalistes-autoctonistes en el carlisme o el republicanisme federal. El nostre nacionalisme, doncs, naixerà més tard, en el marc que precipità l'aparició del nacionalisme català i el moviment de la Renaixença.

Aquest valencianisme polític es, però, difícil d'entendre sense la presència en les dècades centrals del XIX de realitats com ara el despertar lingüístic, el periodisme popular escrit en valencià, l'historicisme romàntic o el manteniment dels costums propis. Realitats que associem a figures com ara Vicent Boix, Lluís Lamarca, Joan Antoni Almela, Josep Maria Bonilla i Josep Bernat i Baldoví, o a experiències culturals com ara *El Mole*, *El Tabalet* o *El Sueco*.

La posterior Renaixença hauria pogut esdevenir cabdal en aquest iniciat procés de redreçament i de recuperació identitària, tal com ocorre en altres indrets. Però, al capdavall, suposà un sonor fracàs polític. Lligada a la influència de l'homònima catalana vertebrada poc abans i a l'activitat lingüística i cultural de personalitats com ara Marià Aguiló, Teodor Llorente, Wenceslau Querol, Jacint Labaila, Ferrer i Bigné o Constantí Llombart, la Renaixença havia estat promoguda per sectors burgesos, cultes i benestants valencians, majoritàriament afins al conservadorisme polític dinàstic, que es refugiaren en el conreu de l'idioma, però sense cap compromís polític amb la reivindicació nacional del país.

El 1902, el ratpenatista Faustí Barberà, amb una declaració de principis titulada *De regionalisme i valentinicultura* serà el primer que fixe les bases d'un regionalisme polític entorn d'unes propostes concretes encaminades a «fer país». El discurs de Barberà constitueix el tímid començament d'un corrent regionalista, en la línia de la Lliga Regionalista de Catalunya, que quallaria en capes universitàries i juvenils. Del seu ideari nasqué, dos anys després, el 1904, València Nova, formada per dissidents de Lo Rat Penat amb l'objectiu d'aplegar tots els valencianistes en una proposta solidarista semblant a la de Catalunya.

A l'empara de l'èxit electoral de Solidaritat Catalana al Principat, València Nova convocà el 1907 una Assemblea Regionalista Valenciana per commemorar el Segon Centenari de l'Abolició dels Furs, que no aconseguí l'objectiu d'aplegar el dispers moviment valencianista en un sòlid partit de masses. Ofegat pel republicanisme blasquista i el catolicisme polític, amb els quals es disputaven l'espai electoral, les candidatures valencianistes serien àmpliament derrotades en els comicis de la dècada. La qual cosa no desanimà els col·lectius que, a poc a poc, anaren gestant noves propostes organitzatives com ara Joventut Valencianista (1908).

El fracàs de les idees de Prat de la Riba a València i del projecte de la Solidaritat Valenciana posà fi a Joventut Valencianista el 1910. Anys després, coincidint amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya (1913), el moviment tornà a despertar i

Joventut Valencianista revifà de nou de la mà de polítics més pragmàtics pel que fa a la qüestió nacional, com ara Soto, Esteve Victòria o Ferrandis Lluna. Ells foren els promotors de l'històric Acte d'Afirmació Valencianista de 1914, que aconseguí reunir des dels carlins fins als blasquistes –però ni les forces dinàstiques ni Lo Rat Penat no hi acudiren–, i on es va demanar l'oficialitat de la llengua, el reconeixement de la personalitat pròpia i, per primera vegada al segle XX, una autonomia administrativa. L'acte fou un èxit, però les conclusions mai no es portaren a la pràctica.

Malgrat el seu caràcter minoritari i marginal, el moviment no deixà d'expandir-se entre la Gran Guerra i la Segona República amb la creació de partits o d'entitats com ara la Unió Valencianista d'Ignasi Villalonga i Joaquim Reig, la Joventut Nacionalista Republicana de Juli Just, l'Agrupació Nacionalista Escolar (1919), la Lliga de Solitaris Nacionalistes de Tomàs i Martí (1920), l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana (1921) de Carles Salvador, la Joventut Nacionalista Obrera (1921), Nostra Parla (1922) d'Almela i Vives, Acció Cultural Valenciana (1930) i l'Agrupació Valencianista Republicana (1931); o la redacció de la històrica Declaració Valencianista de 1918, document cabdal en la història del primer valencianisme polític.

L'ESPERANÇADOR REDREÇAMENT REPUBLICÀ I LA PRIMERA FRUSTRACIÓ ESTATUTÀRIA

Certament, l'exaltació política i social que acompanyà la proclamació de la Segona República el 1931, i la posterior instauració entre els valencians d'un sistema democràtic, reorientarà les bases tradicionals de la política valenciana, i s'esdevindrà la fita històrica d'encetar de debò una dinàmica de redreçament amb la consolidació de les formacions nacionalistes i la possibilitat de dotar-se d'un règim d'autogovern després de més de dos segles d'abolició dels Furs.

La democràcia republicana es va convertir en un període crucial amb vista a la vertebració del valencianisme com a moviment polític i cultural: d'un costat, pel fet de ser testimonis de la irrupció i vertebració dels primers partits nacionalistes amb suport social, i de l'altre, pel fet d'il·luminar una etapa qualitativament distinta en la trajectòria del valencianisme polític amb el nou horitzó que obrien les aportacions, gens menyspreables, de l'esquerra republicana i el socialisme.

El 1931 el valencianisme polític i cultural, la majoria dels valencians el sentien com un moviment escassament modern i mancat de signes de progrés. A més a més, la cultura popular, deformada, per una banda, pel pairalisme folklòric de la ideologia dominant –herència peculiar de la Renaixença i d'una visió agrarista del país, el paradigma de la qual fou l'Exposició de 1909–, i per l'altra, pel populisme radical i blasquista, força jacobí, a través dels seus ateneus i casinos republicans, difícilment podia ser recuperada pel valencianisme cultural com a vehicle de socialització.

Trencar amb aquesta tradició fou la tasca històrica que es varen fixar els partits valencianistes, així com un prestigiós grup d'intel·lectuals de la dècada dels trenta, que alguns han qualificat de noucentisme valencià per considerar-lo sinònim de re-

flexió i de meditació sobre el país des de posicions d'avantguarda, que no renegaven de l'acció política i de la militància.

Tasca històrica que requeria partir de plantejaments nous si es volia vertebrar una ideologia valencianista culta que, tot i demostrar-se encara excessivament elitista per al consum de les capes populars, aconseguí eixamplar el camp d'acció del nacionalisme a través de les seues publicacions, de les seues entitats i, al capdavall, de la seua tasca d'agitació civicocultural i política associada a *Taula de Lletres Valencianes*, *Avant*, *País Valencià*, *La República de les Lletres*, Unió Valencianista, Centre d'Actuació Valencianista, Agrupació Valencianista Republicana, Esquerra Valenciana, Partit Valencianista d'Esquerra, Esquerra Republicana del País Valencià o Nova Germania.

La brevetat de l'experiència republicana i el seu traumàtic final per al País Valencià, això no obstant, impedeixen conèixer com hauria evolucionat aquesta política de redreçament cultural i nacional si no hi haguera intervingut la guerra civil. Sobretot perquè l'acció política de les formacions valencianistes, les activitats a favor de la llengua, la cultura i la història del país i la lluita per aconseguir l'aprovació d'un Estatut d'Autonomia, foren constants i amb un èxit prometedor atès el nivell de redreçament aconseguit i, també, per la presència política i institucional guanyada: milers de militants, regidors i diputats, bons resultats electorals, etc.

Aquesta pulsió esquerrana del valencianisme polític dels anys trenta, perceptible en la praxis i en els textos ideològics del Partit Valencianista d'Esquerra o en Esquerra Valenciana, no han estat les úniques contribucions del valencianisme republicà. N'hi ha d'altres. Com per exemple que, dins la pluralitat, intentà reafirmar els elements unitaris de la nació i s'ocupà de construir un camp identitari comunitari. A més, amb alguna reputada excepció, fou un valencianisme d'estricta «via valenciana», sabedor que la manca de consciència nacional del poble valencià derivava, en part, de l'absència de referents i mites identitaris motivadors i que aferrissadament buscaren, no tant des dels programes com des de la sensibilitat i l'emotivitat de la nació inventada.

Fou un nacionalisme, d'altra banda, que no va rebutjar els lligams històrics i lingüístics amb balears i catalans. Amb una línia de continuïtat fàcilment perceptible cap a la pluralitat i la diversitat, que no va caure en enfrontaments estèrils entre sensibilitats, sinó tot el contrari, féu possible la convivència i l'acord puntual. En són prova iniciatives unitàries històriques tan significatives com ara l'aprovació de les Normes de Castelló de 1932 o l'enllestiment de plataformes cíviques i culturals (editorials, periodístiques, literàries) força significatives de la mà de polítics i intel·lectuals de la talla de Marco Miranda, Soto i Mas, Bosch i Morata, Carles Salvador, Navarro Borràs, Thous i Llorens, Gómez Nadal, Adolf Pizcueta, Miquel Duran de València, Almela i Vives, Bernat Artola, Enric Bastit, Mateu i Llopis, Sanchis Guarner, Juli Just, Joaquim Reig, Ignasi Villalonga, Rodríguez Tortajada o Gaietà Huguet entre molts altres.

La principal reivindicació d'aquestes forces valencianistes fou la consecució d'un Estatut d'Autonomia per al País Valencià, un objectiu que l'adveniment de la República i la guanyada autonomia del Principat feien cada vegada més possible atesa

la consideració del país com a nacionalitat històrica.

El primer intent vingué de la mà del PURA que, pel juliol de 1931, presentà un avantprojecte d'Estatut. Tanmateix, la proposta fou mal acollida per Castelló i Alacant, que interpretaren amb recel que tot era una maniobra dels blasquistes per estendre la seua influència arreu del país. Al final, el projecte del PURA quedaria ajornat i a partir d'aquell moment els blasquistes es despenjarien definitivament de la qüestió estatutària. El 1932, arran de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya, la torxa la recolliria l'Agrupació Valencianista Republicana que l'octubre d'aquell any aconseguia aglutinar la majoria de les forces polítiques en una Conjunció Pro-Estatut. El projecte es refredà per l'oposició del PURA i la Dreta Regional Valenciana i, sobretot, per la victòria del centredreta en les eleccions de 1933. El parèntesi abraçà els crucials anys 1933, 1934 i 1935.

El fet que els dos grans partits valencians s'oposaren no feia sinó reflectir l'encaix de la classe dominant valenciana en l'Estat i la seua hostilitat a qualsevol iniciativa autonomista. La frustració féu que la bandera del valencianisme i de l'Estatut passara a les mans de l'esquerra. La creació d'Esquerra Valenciana i del Partit Valencianista d'Esquerra el 1934 i 1935, respectivament, tradueix aquesta voluntat de fundar les seues esperances estatutàries en el Front Popular, convençuts que només en el marc federal podrien veure acomplides les seues aspiracions a l'autogovern.

Amb el triomf del Front Popular al febrer de 1936, el procés es va reobrir. A l'abril els Fronts Populars de València, Castelló i Alacant començaren a treballar per formar una comissió encarregada de donar forma a un Estatut. I després d'unes reunions entre els Ajuntaments de les tres capitals i de les seues Diputacions, el 16 de juliol nasqué una proposta concreta. Les tasques estatutàries, però, foren interrompudes per la guerra i els esdeveniments revolucionaris viscuts arreu del país.

Durant la contesa, les forces antifeixistes valencianes plantejaren la represa del procés autonòmic en el marc de la revolució i la descentralització de guerra. El primer pas el donà la CNT, que al gener de 1937 presentà un Projecte de Bases per a l'Estatut d'Autonomia del País Valencià. La proposta incloïa en el territori valencià Múrcia i Albacete. Esquerra Valenciana va presentar al febrer un altre avantprojecte redactat per Gaietà Huguet i al març ho féu Unión Republicana. Totes aquestes propostes iniciaren una intensa campanya pro-Estatut que comptaria des del principi amb l'oposició del govern i de la majoria de les forces republicanes, especialment el PSOE i el PCE, que decidiren excloure al País Valencià del seu caràcter de nacionalitat històrica.

La centralització mampresa pel gabinet Negrín i l'empitjorament del curs de la guerra acabarien convencent fins i tot els nacionalistes d'ajornar la consecució de l'autogovern per a després de la victòria. Les perspectives optimistes de consolidació nacionalista i les esperances d'acceleració del procés de recuperació cultural i nacional, tanmateix, quedarien truncades amb la derrota, encara que els trenta-dos mesos de contesa ens deixaren unes valuoses experiències d'autogovern protagonitzades pels comitès, especialment en matèria cultural i lingüística, com ara les realitzades per la Conselleria de Cultura de Bosch i Morata, l'Aliança d'Intel·lectuals per a la

Defensa de la Cultura, el II Congrés Internacional d'Escriptors o *Nova Cultura*.

LA LLARGA NIT DEL FRANQUISME I EL PAÍS VALENCIÀ REINVENTAT

El franquisme féu molt de mal al País Valencià en confirmar al llarg dels seus trenta-sis anys quant hi havia de conquesta. En alguns aspectes la croada fins i tot va adquirir una dimensió èpica d'eliminació de soca-rel de la identitat valenciana. La repressió, l'escola, l'exèrcit o el Movimiento s'encarregaren d'afermar els fonaments del nou règim i de reforçar la cohesió nacional de la nova Espanya, sobre la base de la desnacionalització i la persecució cultural i lingüística dels territoris vençuts, entre els quals el valencià.

L'atac del franquisme a la identitat i la cultura valenciana, no obstant això, no passà per una estratègia d'assimilació frontal. Fou més subtil i efectiva. Així, mentre es perseguia al valencianisme republicà progressista, que optà per l'exili exterior o interior, es posaven les bases perquè els grups conservadors vinculats a Lo Rat Penat o als Jocs Florals s'acomodaren amb facilitat en el *tresillo* de la cultura franquista, refugiant-se en el regionalisme folklòric i simbòlic, absolutament innocu per al règim, que acabà apropiant-se d'aquesta mena de tòpic del «Levante feliz».

La recuperació pogué, però, avançar aprofitant precisament aquests espais de llibertat que deixava el franquisme i, certament, brollaria dels cercles literaris, les tertúlies i les entitats, fins i tot del mateix Lo Rat Penat. D'ací el paper d'editorials com ara Torre (1943), Lletres Valencianes (1945) o Sicània (1955), el manteniment de les activitats de la Societat Castellonenca de Cultura o l'inici dels cursets de llengua de Carles Salvador en Lo Rat Penat (1951). A això cal sumar les tertúlies que als cinquanta reunien intel·lectuals i escriptors com ara Casp, Adlert, Fuster, Valor o Sanchis Guarner. A aquelles reunions o als cursos de llengua, acabarien incorporant-s'hi aviat les noves generacions valencianistes, especialment joves universitaris com ara Joan Francesc Mira, Alfons Cucó, Eliseu Climent i d'altres, que testimoniaven un reviscolat interès per reflexionar entorn del país i el seu futur.

Els anys 60 i 70 foren decisius, perquè per primera vegada una intel·lectualitat –parlem d'historiadors, d'escriptors, de sociòlegs, d'economistes– s'esforçava per definir la personalitat valenciana i per trobar una via pròpia cap a la modernització del país, en allò que consideraven que hauria de ser el preàmbul de la seua lluita política i nacional contra el franquisme. La contribució de Joan Fuster a aquest procés de recuperació identitària fou cabdal. Basta destacar la repercussió que entre les noves generacions progressistes va tenir aquesta espècie de manual de reflexió que fou *Nosaltres els valencians* (1962), considerat clau en el procés de recuperació nacional i punt de partida de la introspecció valenciana moderna. A Fuster li devem, per un costat, el mèrit d'eixamplar els estrets solcs pels quals caminava el valencianisme cultural i cívic durant el primer franquisme –un autèntic desert– i, especialment, el de remoure la qüestió valenciana en el moment més oportú i en la direcció que, ateses les circumstàncies, semblava més correcta. Fuster va saber dotar el valencia-

nisme d'uns plantejaments intel·lectuals i cívics coherents, que després van servir per a acostar el missatge nacionalista a les noves capes emergents urbanes i comarcals i, fins i tot, a sectors de la classe obrera organitzada. L'encadenament de les reivindicacions democràtiques i de classe amb les nacionalistes mitjançant un valencianisme socialment més obert, no cal dir-ho, facilità l'assumpció –tímida, però ferma– de la realitat valenciana per les forces antifranquistes tradicionals i l'esquerra naixent del país. El gran encert de l'obra fusteriana estigué en l'immensa autoestima que va proporcionar a la intel·lectualitat i als polítics valencians de l'oposició al franquisme en un moment històric d'orfandat cívica. Gràcies a aquest esforç, al final de la dècada dels seixanta fer país era ja sinònim d'oposició al règim, d'alliberament nacional i de lluita per la democràcia.

Al començament de la dècada dels setanta, quan el règim començà a esgotarse colpit per la modernització econòmica i social oberta pel desenvolupament, el moviment opositor i, dins seu, el valencianisme polític, eren ja una realitat. En el camp específicament nacionalista les opcions més significatives foren el Partit Socialista Valencià, la Unió Democràtica del País Valencià, Germania Socialista, els Grups d'Acció i Reflexió Socialista, el Partit Socialista del País Valencià i el Partit Socialista d'Alliberament Nacional. Uns i altres acabarien unint les seues forces a la resta de partits de l'Estat (PCE, PSOE, PTE, MCE, ORT..) en plataformes unitàries, com ara la Taula Democràtica (1973), la Junta Democràtica i el Consell de Forces Polítiques del País Valencià (1975) o la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià (1976), que compartien les demandes de llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia de mitjan anys setanta.

LA TRANSICIÓ I LA SEGONA FRUSTRACIÓ ESTATUTÀRIA

La consolidació de la via reformista a les primeres eleccions democràtiques, al juny de 1977, i l'aprovació al desembre de 1978 de la Constitució Espanyola, dibuixaren al País Valencià un mapa polític hegemonitzat pel PSOE i per l'escàs protagonisme dels partits nacionalistes (UDPV, PSPV, PSAN). Això no obstant, la qüestió nacional havia aconseguit interessar a un ampli sector social, sobretot entre l'esquerra, que afermà la lluita per l'autogovern participant en manifestacions, com ara la convocada el 9 d'octubre de 1977 a València, amb més de mig milió de persones.

La constitució el 1978 d'un Consell Preautonòmic presidit pel socialista Josep Lluís Albinyana va obrir la iniciativa política a favor d'un Estatut amb garanties des de la consideració del País Valencià com a nacionalitat històrica. Els tres projectes redactats els primers anys de la Transició, havien insistit en aquesta consideració. El primer, redactat a Elx a l'octubre de 1975, i conegut com l'Estatut d'Elx, únicament l'havia signat el PSAN i buscava la independència dels Països Catalans. El segon, en canvi, havia sorgit dels partits integrants del Consell de Forces Polítiques del País Valencià, que encarregaren a una comissió la redacció d'un projecte d'Estatut al febrer de 1976. Quant al tercer, fou elaborat per un grup de personalitats independents al desembre de 1977. Els tres projectes, juntament amb els de la Segona República,

podien servir com a antecedents històrics per a la redacció definitiva d'un Estatut per part del Consell Preautonòmic.

La Constitució de 1978 articulava dues vies d'accés a l'autonomia, els articles 143 i 151. Des d'un primer moment, el Consell d'Albinyana va intentar aconseguir l'autonomia per la via de l'article 151, que era molt més ràpida i concedia més competències. El procés, però, es desenvolupà enmig de la *batalla de València*, centrada en els símbols i en les institucions. Lluita ideològica i violenta, protagonitzada pel grups anticatalanistes i feixistes, promoguda per la dreta més conservadora de la UCD i encoratjada per sectors residuals del franquisme, que van utilitzar els sentiments populars per a malbaratar el prometedor plantejament de la qüestió nacional de part de l'esquerra i per a desacreditar el precari organisme preautonòmic.

Finalment, en el marc posterior al colp d'Estat de febrer de 1981 i de la progressiva implantació de l'Estat de les Autonomies consensuat a Madrid, UCD, PSPV-PSOE i PCE-PCPV van redactar i aprovar el 30 de març de 1981 el projecte d'Estatut d'Autonomia de Benicàssim. Un Estatut que, tot i tenir mancances notables en matèria de símbols i de competències i, fins i tot, negar la consideració de nacionalitat històrica, fou tramitat d'acord amb les previsions de l'article 143 de la Constitució i finalment aprovat pel Congrés dels Diputats, el 28 d'abril de 1982.

Els països, els pobles, les nacions són primer de tot productes històrics que naixen i perduren o desapareixen, i s'integren en altres identitats, en funció de la persistent voluntat d'alguns pobles de continuar sent, malgrat el capritxós atzar o les adverses condicions imposades pels temps històrics. Això explica, per exemple, que alguns pobles siguen avui nacions i Estats i altres, que podrien ser-ho també, al capdavall no ho siguen.

Nosaltres, els valencians, som un país vell, negat i ara reinventat, reconstruït, sobre una llengua encara viva – «la morta viva» de Llombart–, una història i una cultura comunes i, sobretot, una voluntat de ser, de continuar sent al segle XXI. ❐

NOTA: Aquest document històric fou redactat per integrar-lo en les propostes estatutàries «Les Bases de Xàtiva» (març de 2005) del Bloc Nacionalista Valencià. Es tracta, per tant, d'una mirada política entorn del nostre passat com a poble escrit per un historiador compromés amb el País. A.G.